

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

שיכון כאבים וערנות

הרב יובל שרלו

1. הצגת הנושא

חולה הלוקה במחלה קשה וכואבת, או במחלה שהטיפול הרפואי בה גורם לכאבים עזים, מטופל בדרך כלל בתרופות לשיכון כאבים. פעמים רבות, תרופות אלו גורמות לחולה לעייפות רבה כך שהוא ישן כמעט כל הזמן, וגם בזמן המועט שבו הוא ער – הוא מתקשר בצורה מינימלית. השאלה הנשאלת במצבים מעין אלה היא האם יש מקום להפחית את מינון התרופות מתוך הנחה שהחולה מבקש 'לחיות' יותר את העולם שסביבו ולשוחח עם קרובי משפחתו וכדומה? השאלה נשאלת כמובן במצב שבו לא ידועה עמדתו של החולה וכעת הוא אינו מתקשר; וברור כי אילו החולה אומר, מתוך מצב ערנות, שהוא מעוניין במינון הקודם, כך יש לעשות – שכן הרופאים מחויבים בראש ובראשונה לרפא את החולה בהתאם לצרכיו.

השאלות שבהן עוסק נייר עמדה זה חמורות מאוד. כל שינוי קל בפרטי המקרה עשוי לשנות את המסקנה, ולפיכך אין לפסוק הלכה מהנייר. בשאלות למעשה ניתן להתקשר למוקד צהר – 9253*.

2. הדילמה האתית

מצד אחד, הרופאים חייבים למנוע או להפחית את כאביו של החולה ועל כן אל להם להפחית את מינון משככי הכאבים שנקבעו לאחר טיפול מתמשך. מלבד הערך העצמי שישנו במניעת סבל מהחולה ובשיפור איכות חייו, מסתבר שהפחתת הכאב מסייעת לחולה להתמודד עם המחלה ולהארכת חיי החולה והבראתו (אם כי לעיתים משככי כאבים גורמים להרפיית מערכות הגוף שמקצרת את חיי האדם). מצד שני, ייתכן שרצון החולה הוא לתקשר עם ילדיו וקרובי משפחתו ולפיכך יש לפעול בהתאם לרצון זה (לאור עקרון האוטונומיה של החולה). נוסף על כך, מדובר בתהליך הפיך – גם אם יש לו מחירים זמניים – שכן אם החולה ירצה, ניתן בכל עת להשיב את המינון הגבוה. שאלת היסוד אפוא היא מה ראוי לעשות במצב מסופק: האם ההנחה הבסיסית היא שהחולה רוצה במשככי הכאבים, וכנגדה יש להוכיח שרצונו בהפחתתם, או שההנחה הבסיסית הפוכה כלומר שהחולה אינו רוצה במשככי הכאבים ובאובדן ערנותו.

3. עמדת היהדות

1.3. קדושת החיים

בהלכה היהודית שמור מקום משמעותי במיוחד לערך קדושת החיים, ומשום כך ישנו איסור חמור לעשות מעשים המקצרים באופן אקטיבי את חיי האדם.¹

2.3. ערכה של הערנות

כלל, מבכרת היהדות שהאדם יחיה את חייו במלואם וינצל כל רגע מזמנו לעשיית טוב² – במעשה, אך גם בדיבור ובמחשבה. דברים אלו נכונים גם ביחס לחולים הסובלים, ויש מן הראשונים שהסבירו לפי זה את החובה להציל חיי אדם גם בעבור תוספת של רגע קצר,³ משום שבאותו הרגע יכול האדם להרהר בתשובה או להתוודות על חטאיו.⁴ מלבד כל זאת, כשמדובר בכאב שאינו משמעותי במיוחד, יש להניח שהחולה עצמו רוצה במלאות החיים

¹ ראו פירוט בעניין זה בנייר העמדה 'טיפול בחולה "צמח" (p.v.s)', סעיף 1.3.

² ראו: משנה, אבות ב, ד; שם, טז; משנה, סנהדרין ג, ג. ספרי המוסר הרחיבו בעניין זה, ראו לדוגמה: פלא יועץ, ערך 'הליכה'; שמירת הלשון, ב, ו.

³ יומא פה ע"א.

⁴ בית הבחירה, שם, ד"ה אמר המאירי.

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

המתלווה למצב ערנות, שבו הוא פעיל ומתקשר עם בני משפחתו. השאלה המורכבת יותר היא: מה עלינו לעשות במצב שבו החולה סובל מכאבים עזים?

3.3 היחס לכאב ולסבל

1.3.3. מבוא – משקל הסבל: לסבל יש כמובן משקל משמעותי ביותר וחובה למנוע אותו: הוא נחשב כמחלה שמצווה על הרופאים לרפאה,⁵ ומוזכר כהצדקה להימנעות מקיום מצוות או כסיבה להתיר עבירות מסוימות (במצבים מסוימים).⁶ כפי שיפורט מיד, לסבל ניתן גם משקל משמעותי בדילמות הלכתיות הקשורות לחולים סובלים.

2.3.3. משככי כאבים לחולים סופניים: העמדה המקובלת על פוסקים רבים מתירה ליטול תרופות משככות כאבים גם כאשר ידוע שלטווח הארוך תרופות אלו מקצרות את משך חיי החולה, ובתנאי שאין ידוע כי מנה בודדת פוגעת בחיי החולה, וכן בתנאי שמתן התרופה נועד להקל את כאב החולה ולא לקצר את חייו.⁷

3.3.3. היתר שלא להאריך את חייו של חולה סובל: לדעת רוב הפוסקים, כשמדובר בחולה הסובל מאוד ואינו מעוניין שיטפלו בו, אין חיוב לטפל בו באופן שחורג מנתינת מזון, חמצן, ותרופות כדי להאריך את חייו.⁸ יש מהפוסקים שכתבו כי אדם שבוחר להיכנס לטיפול כזה, שיאריך את חייו למרות הסבל שבהם ובכך יזדכך מן הייסורים, זוכה לשכר;⁹ ולדידם, ישנו ערך רוחני בייסורים שאדם נושא (כמעין 'ניצול' זמן לעשיית טוב) אולם גם לשיטתם אין מדובר בחיוב והנושא נתון לבחירת החולה.

4.3.3. נטילת סמי הזיה לחולים סובלים: לדעת רוב הפוסקים, מותר לחולים ליטול סמים כדי להקל על סבלם, אף אם לגבי אדם בריא קיים איסור הלכתי-משפטי ומוסרי לעשות זאת.¹⁰

5.3.3. ההיתר שלא להעיר 'צמח' מתרדמתו: יש מהפוסקים שהתירו שלא לקיים טיפול שעשוי להעיר 'צמח' מתרדמתו אם הדבר יגרום לו סבל עצום.¹¹

4. מסקנות

1.4. אם החולה חיווה את דעתו כי הוא מעוניין בטיפול שישכך את כאביו, גם אם תאבד ערנותו, יש לעשות זאת. נראה שלשם כך יכולה להספיק גם אינדיקציה סבירה באשר לכוונת החולה.

2.4. כשאין הכרעה, נקודת המוצא היא שאדם רוצה להיות ער ומודע למעשיו עד רמה מסוימת של סבל.

⁵ שר"ת ציץ אליעזר, חלק יג, סימן פז.

⁶ מקור חשוב לעניין זה הוא דברי הגמרא, שלפיהם אם היו מלקים את חנניה, מישאל ועזריה, הם היו משתחווים לפסל (כתובות לג ע"ב), הראשונים על אתר הבינו שלא היה מדובר בפסל ממש, אך מכל מקום גם לדבריהם הדבר מצביע על חומרתם של הייסורים (וראו הרב עמית קולא, 'הצעת חוק "מוות במרשם רופא" על פי ההלכה', תחומין, לז (תשע"ז), עמ' 1118-119. לדיונים הלכתיים על קיום מצוות במצב של ייסורים ראו את הסקירה שהובאה במנחת אשר, בראשית לט. למקורות בעניין ההיתר לעבור על איסורים מדאורייתא משום ייסורים, ראו שולחן ערוך, יורה דעה, קנז, א; ש"ך, שם, ס"ק ג; שר"ת ציץ אליעזר, חלק ט, סימן טז.

⁷ ראו שר"ת מנחת שלמה תניינא, סימן פו; שר"ת ציץ אליעזר (לעיל הערה 5); שר"ת במראה הבזק ו, סימן עח; שר"ת תשובות והנהגות, חלק ג, סימן שסא. השוו שר"ת אגרות משה, חושן משפט, חלק ב, סימן עג, אות א. המעיין בתשובות הפוסקים יבחין בקיומן של הנמקות שונות בעניין זה. ראו נייר עמדה 'שימוש במשככי כאבים שעלולים לקצר את חיי החולה' והערה 9 שם.

⁸ שר"ת מנחת שלמה, חלק א, סימן צא, אות כד; פסק דינם של הרב שמואל וואזנר, הרב יוסף שלום אלישיב, הרב שלמה זלמן אויערבך והרב ניסים קרליץ (מובא באנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ה, ערך 'נוטה למות [א]', עמ' 153-155); שר"ת אגרות משה, חושן משפט, חלק ב, סימן עג (אותיות א-ד) – ייתכן שלדעתו יהיו מצבים שבהם אין צורך לתת מזון או תרופות. להרחבה ראו מה שכתבנו בנייר העמדה 'טיפול בחולה "צמח" (p.v.s).

⁹ ראו למשל שר"ת מנחת שלמה (לעיל הערה קודמת) המתבסס על סוטה כ ע"א.

¹⁰ הרב יוסף שלום אלישיב, מובא אצל הרב יצחק זילברשטיין, 'סמים לגוסס; כימותרפיה למעוברת; הוצאת בת מרשות אמה', תחומין, כג (תשס"ג), עמ' 213-216; הרב אברהם רוניקוב, 'קנאביס למטרות רפואיות', תחומין, לז (תשע"ז), עמ' 105-110.

¹¹ שר"ת שבט הלוי, חלק ח, סימן רנג.

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

3.4. על כן, כל עוד מדובר בכאבים שיש להניח שאדם ירצה לשאתם ובלבד שיוכל לתפקד, אין לתת לו משככי כאבים שירדימו אותו.

4.4. רק משעה שמדובר בכאב עז, ברמה שבה בני אדם חשים כי 'טוב מותם מחייהם', אין להוריד את המינון.¹²

¹² ראו **שו"ת אגרות משה**, חושן משפט, חלק ב, סימן עג, אות א. הרב פיינשטיין כותב שם שאסור להאריך את חייו של חולה סופני הסובל מכאבים, אולם בתשובות מאוחרות יותר (ראו שם סימן עד, אות א; וכן סימן עה, אות א) תולה הרב פיינשטיין את הדבר בדעת החולה. מצירוף התשובות נראה שהוא מניח שסתם חולה אינו מעוניין בחיי סבל נוראיים.

